

UN NOU ASPECT AL ÎNCEPUTURILOR EPOCII LATÈNE ÎN DACIA (DESCOPERIREA DE LA ALEXANDRIA)

Originea ca și formarea culturii epocii Latene în Dacia prezintă numeroase aspecte, legate, pe de o parte, de caracterul ei autohton, iar pe de altă parte de diversele influențe venite din afară, ale căror elemente culturale se surprind pe fondul local. Existența mai multor zone de influență cu însușiri deosebite, care și-au manifestat înrîurirea în chip deosebit și inegal, atît ca timp cît și ca intensitate, precum și insuficiența cunoaștere a materialului descoperit, fac dificilă studierea problemei, luată în ansamblul ei. De aceea trecerea la întocmirea unor studii, limitate la anumite regiuni cu aspecte culturale unitare, bazate pe descoperiri arheologice cu conținut documentar clar și nou, va putea servi în viitor la cunoașterea temeinică a genezei culturii Latene în Dacia și ca atare la cunoașterea epocii și istoriei geto-dacilor.

Descoperirea la Alexandria a unor însemnate urme arheologice ne îngăduie să cunoaștem o fază foarte timpurie a celei de-a doua vîrste a fierului în Dacia și să tragem totodată unele concluzii cu caracter mai general asupra începuturilor acesteia în regiunea situată între Dunăre și Carpați.

Am arătat în alte împrejurări că în urma săpăturilor arheologice efectuate în anii 1957 și 1958 în partea de nord a orașului Alexandria, pe terasa stîngă a râului Vedea, în punctul «La Vii», s-au descoperit resturile unei așezări datînd din epoca fierului. Din cuprinsul celor trei bordeie dezvelite în cursul cercetărilor s-a recoltat un interesant material ceramic și trei fibule de bronz de tip Glasinač. Descrierea amănunțită și clasificarea tuturor acestor descoperiri au fost făcute atît cu prilejul întocmirii celor două rapoarte preliminare de săpături¹, cît și cu ocazia întocmirii unui studiu mai amplu, recent dat spre publicare², în care se face o privire de ansamblu asupra întregului complex descoperit. Din aceste motive nu vom mai stăruî în această prezentare asupra

¹ Rezultatele obținute de pe urma primei cercetări din toamna anului 1957, unde se descrie materialul descoperit și se trag unele concluzii sumare au fost consemnate în raportul preliminar de săpături, publicat în *Materiale*, VI, 1959, p. 251; al doilea raport cu rezultatele obținute în 1958, de pe urma săpăturilor făcute în colaborare cu Muzeul raional din Alexandria, prin E. Rosenthal, se publică în *Materiale*, VII (în curs de apariție).

² O expunere pe larg asupra descoperirii de la Alexandria, descriere de material și concluzii, a fost făcută într-un studiu, tradus în limba engleză, din *Dacia*, N. S., III (în curs de apariție). Concluziile acestui studiu le prezentăm și în acest volum.

datelor de ordin tehnic. În schimb, vom reda concluziile de ordin general care se pot desprinde de pe urma examinării întreprinse asupra ceramicii și obiectelor descoperite, sub forma în care ele figurează în studiul amintit.

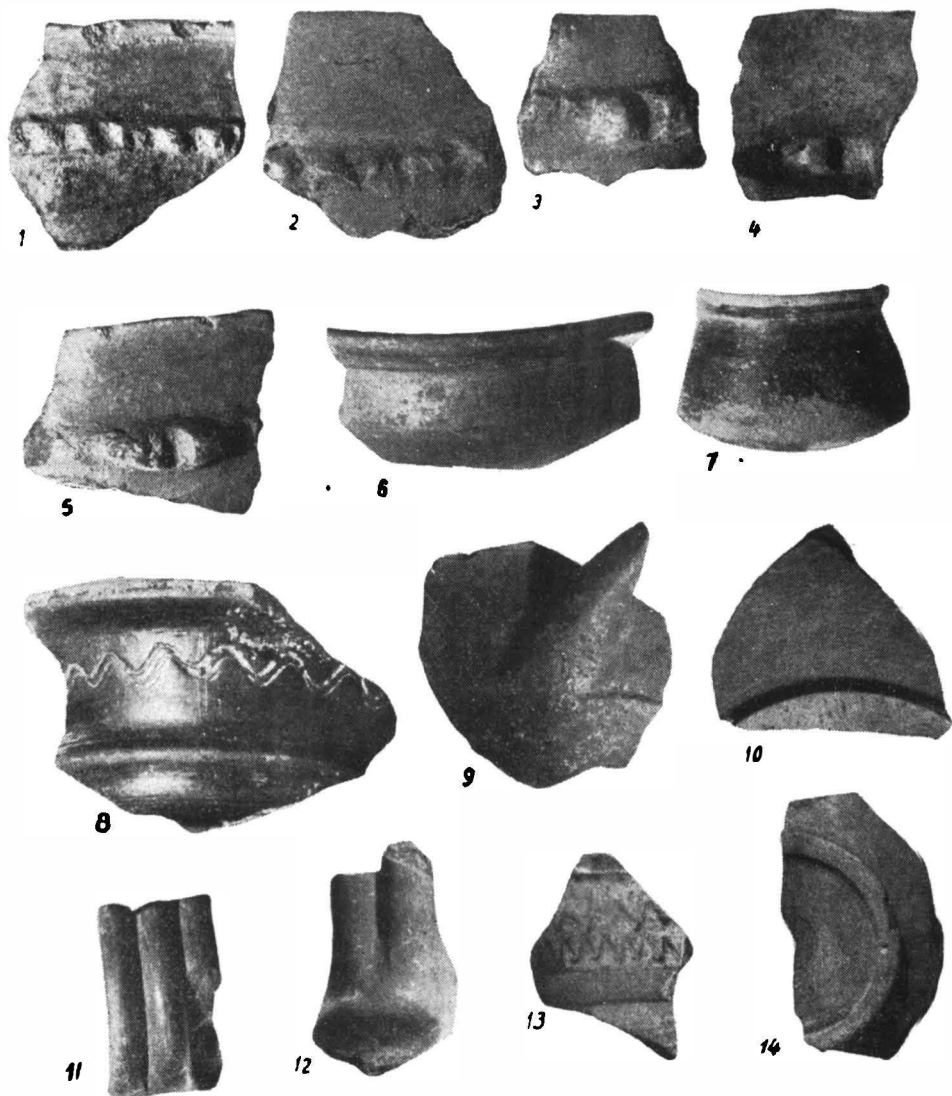

Fig. 1. — Alexandria. Fragmente ceramice găsite în bordeie: 1—5, ceramică lucrată cu mîna; 6—14, ceramică lucrată cu roata.

Așa cum s-a putut constata, ceramica descoperită la Alexandria se împarte din punct de vedere tehnic, în două categorii principale: prima categorie cuprinde ceramica lucrată cu mîna (fig. 1/1—5 și fig. 2/1—3, 7, 9, 10, 12), iar cea de-a doua pe aceea lucrată cu roata (fig. 1/6—14 și fig. 2/4—6, 8, 11). Analiza

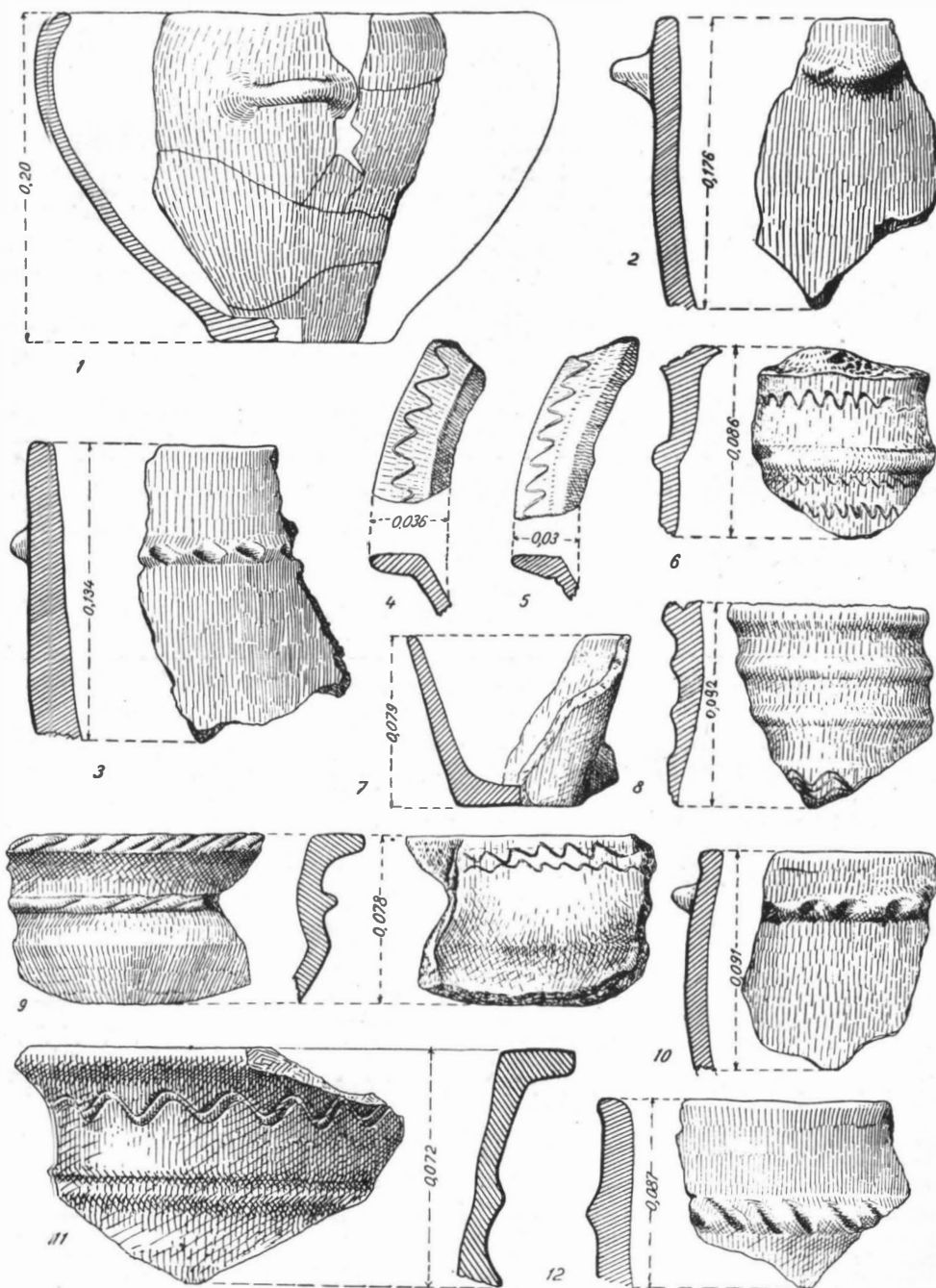

Fig. 2. — Ceramică descoperită în bordeie: 1—3, 7, 9, 10, 12, vase lucrate cu mîna; 4—6, 8, 11, vase lucrate cu roata.

și descrierea amănunțită a materialului ceramic recoltat a permis să se observe că în acest caz avem de a face cu un nou aspect cultural, caracterizat prin forma și mai ales prin tehnica de lucru a vaselor. Urmărind îndeaproape unele tipuri de vase din acest complex s-a putut stabili că, în general, ceramica lucrată cu mina are forme caracteristice primei epoci a fierului. Aceasta poate fi urmărită mai ales în culturile hallstattiene târzii de tip Basarabi.

Pentru ceramica lucrată cu roata analogiile din regiunile noastre sînt mult mai puține sau lipsesc aproape cu desăvîrșire. Unele din formele prezente în așezarea de la Alexandria apar izolat la Gogoșu¹ și mai frecvent la Tariverde. Majoritatea tipurilor de vase ne îndreaptă însă atenția și cercetările în regiunea imediat învecinată din sudul Dunării, unde va trebui căutată originea multora dintre ele. Astfel, o bună parte, am putea spune chiar majoritatea formelor de vase lucrate la roată, aparținînd complexului de la Alexandria le întîlnim în R. P. Bulgaria, în regiunea Oriahovo, la Bukjovci², în mormintele de la Loveč și Teteven³, ca și în cele de la Mezec și Svilengrad⁴. În aceste puncte ceramica respectivă datează din sec. V—IV î.e.n. Tipuri de vase asemănătoare pot fi identificate și în rîndul descoperirilor din necropola de la Brezovo⁵, unde acestea sînt asociate cu ceramică grecească cu figuri roșii din sec. V î.e.n.

Cele trei fibule de bronz descoperite împreună cu ceramica amintită aparțin tipului Glasinač bine cunoscut și răspîndit în sec. VI î.e.n. în regiunea nord și vest-balcanică⁶ (fig. 3).

Pe teritoriul țării noastre ele ne sînt semnalate într-o serie de așezări și necropole din zona sud carpatică. Menționăm în această privință fibulele găsite în necropolele de la Gogoșu și Balta Verde⁷ alături de vase din sec. VI—V î.e.n., ca și pe cele apărute la Zimnicea⁸, Popești⁹, Stoicani¹⁰, Tariverde¹¹, și Ferigele¹², ultimele fiind descoperite în niveluri de locuire din sec. VI î.e.n. Fibula de la Tariverde s-a găsit într-un bordei împreună cu ceramică greacă arhaică cu figuri negre din a doua jumătate a sec. VI î.e.n.

¹ D. Berciu și Eugen Țomșa, *Săpăturile arheologice de la Balta Verde și Gogoșu (1949—1950)*, în *Materiale*, II, 1956, p. 417 și 488, fig. 140.

² V. Mikov, *Археологически вестни*, în *Izvestiia-Institut*, XXI, 1957, p. 300—301, fig. 9.

³ V. Mikov, *Могили некрополи от Лозчанско и Тетевенско*, în *Izvestiia-Institut*, VI, 1930—1931, p. 161, fig. 142.

⁴ Ivan Velkov, *Разкопките около Мезек и гара Свиленград*, în *Izvestiia-Institut*, XI, 1937, p. 141, fig. 134 și 153.

⁵ Idem, *Могили гробни находки от Брезово*, în *Izvestiia-Institut*, XII, 1938, p. 273—276, fig. 79 și 80.

⁶ Amănunte în legătură cu acest tip de fibulă și cu răspîndirea ei, vezi la Vl. Milojević, în *Die dorische Wanderung im Lichte der vorgeschichtlichen Funde*, în AA, I—IV, 1948—1949, p. 12—35 și F. Maier, *Zu einigen bosnisch-herzegowinischen Bronzen aus Griechenland*, în *Germania*, 34, Heft 1/2, 1956, p. 63—75. Unele aspecte sînt reluate și discutate de D. Berciu, în *Dacia*, N. S., I, p. 354—357, cu prilejul unei dări de seamă asupra studiului lui F. Maier, menționat aci. Cît privește datarea, vezi și studiul lui Chr. Blinkenberg, *Fibules grecques et orientales*, Copenhaga, 1926, p. 80, III 4 a.

⁷ D. Berciu și Eugen Țomșa, *op. cit.*, p. 374, 436—437, fig. 110/2 și 159/2.

⁸ În colecțiile Muzeului național de antichități se află un exemplar inedit, menționat însă de M. Petrescu-Dîmbovița în *Materiale*, I, 1953, p. 203.

⁹ R. Vulpe, *Șantierul arheologic Popești*, în *Materiale*, II, 1957, p. 229, fig. 22/1.

¹⁰ M. Petrescu-Dîmbovița, *Cimitirul hallstattan de la Stoicani*, în *Materiale*, I, 1953, p. 193.

¹¹ D. Berciu și C. Preda, în *Materiale*, IV, 1957, p. 80—81, fig. 61/1.

¹² Alexandru Vulpe, *Săpăturile de la Costești-Ferigele*, în *Materiale*, VI, 1959, p. 241, fig. 7/1—5.

Același tip de fibulă este documentat și în regiunea învecinată de la sudul Dunării, prin exemplarele descoperite la Dolna Kremena¹ (reg. Vrața) și la Loveč și Teteven².

După cite s-a putut constata pînă acum, aceste fibule, atît în regiunile noastre, cît și în toată zona lor de răspîndire, apar în complexe arheologice caracteristice numai sec. VI î.e.n., cu deosebire în a doua jumătate a secolului respectiv. Este probabil că asemenea obiecte să ajungă și în sec. V, așa cum ne indică descoperirile de la Gogoșu, dar pentru a rămîne definitivă o atare încadrare cronologică se cere să fie confirmată și de alte descoperiri viitoare.

Analogiile schițate în cele de mai sus, în legătură nu numai cu ceramica, ci și cu fibulele descoperite la Alexandria, ne dau indicații deosebit de prețioase atît cu privire la datarea așezării cît și la încadrarea ei culturală.

Cît privește primul aspect al problemei, se poate constata că tipuri de vase, similare cu cele de la Alexandria, s-au găsit în special în dreapta Dunării, în complexe care permit datarea lor în sec. V î.e.n., iar unele chiar în sec. IV î.e.n. Fibulele de tip Glasinač ne dau indicații pentru o etapă mai veche și mai bine precizată cronologic. După toate datele furnizate de aceste ultime documente, așezarea de la Alexandria ar trebui să fie plasată în timp cel mai tîrziu la sfîrșitul sec. VI î.e.n. Luînd însă în considerare ambele feluri de descoperiri și în special prezența ceramicii

lucrate cu roata, socotim că grupa culturală în discuție poate fi datată cu destulă aproximație, începînd cu prima jumătate a sec. V î.e.n., fără a exclude probabilitatea ca unele elemente să aparțină și sfîrșitului sec. VI î.e.n.

Privitor la încadrarea culturală a descoperirii de la Alexandria, situația este mult mai complicată și mai dificilă. Cercetările din țara noastră au stabilit că secolelor VI—V î.e.n., în regiunea carpato-dunăreană, le sînt specifice culturi materiale care aparțin primei epoci a fierului. Asemenea urme de cultură materială au fost relativ bine precizate, atît cronologic cît și cultural, iar ariile lor de răspîndire bine fixate. Noua grupă arheologică, luată în ansamblul ei, nu pe specii de ceramică și obiecte privite separat, nu se încadrează în nici unul din aspectele culturale hallstattiene de la nord de Dunăre, cu toate înrudirile care există totuși între ele.

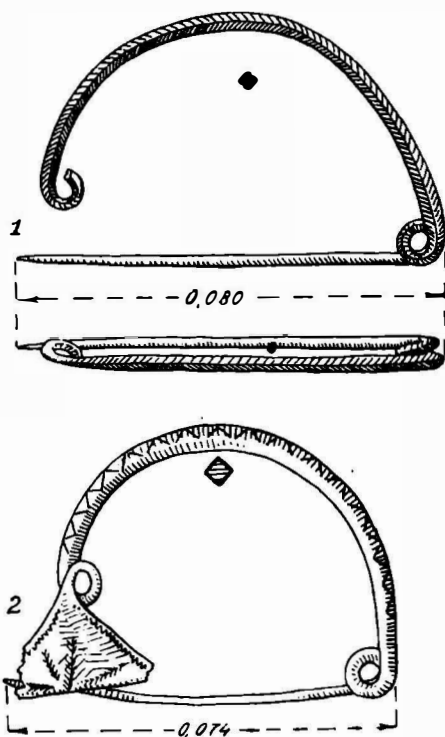

Fig. 3. — Fibule de bronz găsite în bordeie.

¹ R. Попов, *Предисторически изследвания въ Вратчанското поле*, în *Izvestiia-Institut*, II, 1923—1924, p. 110, fig. 44.

² V. Mikov, *op. cit.*, p. 166, fig. 147.

Ceea ce caracterizează în mod deosebit această descoperire și o separă de toate celelalte aspecte culturale tirzii ale primei epoci a fierului, este, pe lângă unele însușiri tehnice proprii, prezența în număr predominant a ceramicii lucrate cu roata. Nu este vorba de o ceramică de import pentru a motiva descoperirea ei alături de materialul de tradiție hallstattiană lucrat cu mîna, ci de o ceramică locală, care aparține unei arii de cultură ce se întinde mai mult în sud și pe care o găsim grupată sub această formă pentru prima dată în țara noastră.

Acest nou aspect cultural poate fi considerat ca reprezentînd o etapă de trecere de la prima la cea de-a doua epocă a fierului în zona dintre Dunăre și Carpați. Aci se pot surprinde mai bine ca oriunde primele aspecte ale culturii Latene din regiunea respectivă, într-o vreme în care erau încă răspîndite formele de cultură ale epocii hallstattiene. Raportată la vremea în care se plasează urmele arheologice în discuție, așezarea de la Alexandria poate fi inclusă în culturile tirzii ale epocii primului fier. Privită însă din punct de vedere al conținutului și realizărilor ei tehnice, specifică epocii Latene, poate fi considerată ca o fază inițială, îndepărtată, a celei de-a doua vîrste a fierului, ceea ce am putea numi « Proto-Latene ».

Cercetată sub acest din urmă aspect, complexul arheologic de la Alexandria ne dă indicații prețioase, atît asupra rolului pe care l-a jucat factorul grecesc în formarea Latene-ului din valea Dunării, cît și asupra zonei de unde vine și sub ce formă se exercită influența elenă.

Investigațiile arheologice din țara noastră, cele din trecut ca și cele de astăzi, au stabilit că cea de-a doua epocă a fierului nu este mai veche de sec. IV î.e.n. Vasile Pârvan¹, deși acceptă începuturile acesteia în sec. IV, ia ca punct de plecare anul 300 î.e.n., dată la care nu s-ar mai putea contesta existența sigură a Latene-ului pe teritoriul întregii Dacii. Adevărata lui înflorire are loc, după același autor, în sec. II—I î.e.n.². Cercelările ulterioare au arătat în mare măsură justuța acestui punct de vedere, stabilind totodată că începuturile celei de-a doua epoci a fierului pot fi urcate în timp, pînă către jumătatea sec. IV î.e.n. Putem aminti în această privință rezultatele săpăturilor arheologice din așezările geto-dace de la Poiana (Tecuci)³ și Zimnicea⁴ (reg. București), unde cele mai vechi niveluri de locuire sînt datate cu drahme bătute de orașul grecesc Istros în sec. IV î.e.n. și respectiv cu monede de la Filip II și Alexandru cel Mare, regi ai Macedoniei.

Începuturile ca și dezvoltarea Latene-ului din Dacia sînt atribuite de V. Pârvan unei puternice influențe celtice. El vede în cultura celei de-a doua vîrste a fierului din regiunea carpato-dunăreană o pătrundere a formelor de cultură celtică, pe care geții le-au primit liber și cu simpatie, văzînd în ele înrudiri cu cele proprii. Menținîndu-se dar pe poziția admiterii unor influențe apusene încă din prima epocă a fierului, cunoscutul nostru arheolog și istoric consideră că Dacia în perioada Latene-ului este o țară legată de viața Europei

¹ V. Pârvan, *Getica*, București, 1926, p. 460 și 464.

² *Ibidem*, p. 466.

³ R. Vulpe, *Șantierul arheologic Poiana-Tecuci, 1950*, în *SCIV*, II, 1, 1951, p. 187 și *SCIV*, III, 1952, p. 202; același autor, *La civilisation dace et ses problèmes à la lumière des dernières fouilles de Poiana, en Basse-Moldavie*, în *Dacia*, N. S, I, 1957, p. 146.

⁴ I. Nestor, *Raport sumar asupra campaniei de săpături de la Zimnicea*, în *SCIV*, I, 1950, p. 98—100.

centrale, precizînd că toată regiunea dintre Dunărea Mijlocie, Elba de Sus    Dunărea de Jos se aflau în voia celtismului   ¹. Acest punct de vedere a fost analizat cu un sever spirit critic de Ion Nestor² cu prilejul publicării descoperirilor celtice de la Media  , care i-au permis să ajungă la concluzia potrivit căreia influen  a celtică asupra culturii geto-dace joacă un rol mult mai   ters decit se credea p  n   la acea dată.

Numeroasele a  z  ri din cea de-a doua v  rst   a fierului, cunoscute astăzi fie pe calea unor cercetări de suprafa  , fie pe calea unor săpături sistematice, con  in urme arheologice, în special ceramică, proprii popula  iei geto-dace, infirm  nd astfel teza lui Vasile P  rvan, după care cultura Latène din Dacia este de caracter celtic, acceptată   i dezvoltată de ge  i³. Descoperirile făcute ulterior dispari  iei marelui cercetător   i studierea lor au permis să se stabilească formele   i caracterul autohton, propriu, al culturii geto-dace,   nc  t s-a ajuns în scurt timp să se deosebească elementele celtice de cele locale. Analiza tehnică   i tipologică a urmelor de cultură materială din epoca a doua a fierului scoate însă   i în eviden    prezen  a unor elemente de influen    celtică. R  sp  ndirea popula  iei celtice p  n   la grani  ele Daciei   i apoi pătrunderea acestora pe teritoriul de azi al    rii noastre nu putea r  m  ne fără urmări. Unele forme de vase de lut ars   i unele aspecte tehnice ale acestora, unde   nt  lnim folosindu-se o pastă fină de culoare cenu  ie, la care se adaugă prelucrarea me  te  ugit   a fierului, trădează influen  e ale culturii celtice, grefate pe fondul autohton, născut   i dezvoltat din rădăcini mai vechi locale, în condi  ii istorice noi.

După c  t se pare, influen  a celtică s-a exercitat mai mult în regiunile intercarpatice, unde   i pătrunderea triburilor celtice a fost mai masivă. Ea s-a extins însă   i în celelalte regiuni ale    rii dar sub o formă mult mai slabă.

O altă influen    care se exercită asupra Latène-ului geto-dacic, pe o zonă mai întinsă   i în condi  ii istorice diferite, o reprezintă elementul elenic venit din coloniile vest-pontice   i lumea greacă din sud. Acest fenomen al p  tr  nderii influen  ei elenice la nord de Dunăre este observat   i urmărit de V. P  rvan sub diverse aspecte, de la începuturile sale p  n   în vremea apari  iei elementelor de cultură romană. Importan  a fenomenului respectiv este relevat   de acela  i autor în repetate r  nduri, pentru care   ntocme  te studii speciale⁴. După V. P  rvan, elenismul reprezintă, alături de celtism, a doua influen    capitală ce caracterizează v  rst   a doua a fierului în Dacia⁵. El observă că acestea se exercită nu numai dinspre E   i SE, ci   i din sud din Tracia   i Macedonia. Se relevă de asemenea punctul de vedere că legăturile   i comer  ul cu Dacia nu se făcea at  t prin intermediul grecilor din Pont, c  t mai ales prin thasieni, rhodieni   i cnidieni⁶.

Fără îndoială că încheierile la care ajunge V. P  rvan cu privire la p  tr  nderea influen  ei grece  ti în Dacia, bazate pe o bogată   i sugestivă documentare arheologică, r  m  n în linii mari, valabile   i astăzi. Dovada va fi făcută de rezultatele cercetărilor ulterioare, din care se desprinde mult mai limpede rolul

¹ V. P  rvan, *op. cit.*, p. 462.

² I. Nestor, *Keltische Grüber bei Media  *,   n *Dacia*, VII–VIII, 1937–1940, p.154–182.

³ V. P  rvan, *op. cit.*, p. 466.

⁴ Idem, *La pénétration hell  nique et hell  nistique dans la vallée du Danube*,   n *BSH*, X, 1923, p. 23–46.

⁵ Idem, *Getica*, p. 607.

⁶ *Ibidem*.

jucat de influența elenă și aportul adus de aceasta la formarea culturii Latene nord-dunărene. Ținem să precizăm că nu poate fi vorba de o influență care se exercită în mod egal și general asupra întregului teritoriu geto-dac. Ea se reduce în principal la regiunea dintre Dunăre și Carpați, acolo unde înfruntarea celtică se resimte mult mai puțin sau este absentă cu totul.

Asupra felului și direcției din care s-a exercitat mai mult influența grecească la nord de Dunăre, în afară de cele spuse de Părvan, s-au exprimat și alte păreri, care deși au unele puncte comune în ceea ce privește ideea de bază, se situează totuși pe poziții diferite. De pildă, Ion Nestor vede, bazat pe o serie de fapte și date arheologice, o pătrundere a influenței grecești din sudul elenic, nu direct, ci prin intermediul sud-tracic¹. Prin urmare elementele de cultură grecească iau parte la formarea culturii geto-dace, numai după ce ele au fost trecute prin filieră tracă. Legăturile strânse ale zonei nord-dunărene cu masa tracică sudică și cu coloniile grecești de pe țărmul Mării Negre din Tracia, sînt relevante de același autor cu prilejul săpăturilor de la Zimnicea din anul 1949². La o concluzie similară am putut ajunge noi cu prilejul urmăririi și răspîndirii monedelor macedonene, și în special ale lui Filip al II-lea, la triburile geto-dace din zona carpato-dunăreană³.

Publicarea recentă a descoperirilor de la Cernavoda a dat prilejul lui D. Berciu⁴ să se pronunțe în favoarea unei puternice influențe grecești istro-pontice asupra formării culturii Latene din Dacia. Fără îndoială că ar fi o greșeală să nu se acorde importanța cuvenită pe care au avut-o coloniile grecești din Dobrogea în dezvoltarea societății băștinașe. Urmărirea produselor grecești și a monedelor difuzate din cele trei orașe vest-pontice în mediul autohton scot în evidență rolul deosebit de însemnat, pe care acestea l-au jucat în evoluția populației locale. Ceea ce ni se pare destul de evident este faptul că răspîndirea produselor grecești nu se poate confunda cu aportul acestora la formarea culturii Latene din Dacia și că zona de influență a orașelor vest-pontice, luată în acest sens, se reduce la teritoriul Dobrogei, sudul Moldovei, cu prelungiri pe cursul inferior al Dunării. Cea mai mare parte a regiunii nord-dunărene rămîne însă sub influența sud-tracică, prin care pătrund elementele de cultură grecească. Că este așa o dovedește cu prisosință și nemijlocit descoperirea de la Alexandria, ca de altfel și frecvențele produse elene și elenistice sud-grecești, precum și numeroasele monede greco-macedonene, nelipsite din toate așezările geto-dace din această regiune.

Problema aportului grecesc la formarea culturii Latene din Dacia nu a fost tratată pînă acum decît pe baza elementelor de cultură grecească aflate în mediul băștinaș. Nu s-au surprins de asemenea în nici o parte așa de fericit îmbinate cele două aspecte culturale, ca în complexul de la Alexandria. Această descoperire, prin particularitățile sale, poate servi ca punct de plecare în studierea și cunoașterea genezei culturii getice din cîmpia munteană, cu toate implicațiile pe care le comportă.

¹ I. Nestor, *op. cit.*, p. 178—179.

² Idem, *SCIV*, I, 1, 1950, p. 96 și 100.

³ C. Preda, *Triburile geto-dace și circulația monedelor lui Filip II la nord de Dunăre*, în *SCIV*, VII, 3—4, 1956, p. 281.

⁴ D. Berciu, *Descoperirile getice de la Cernavoda (1954) și unele aspecte ale începutului formării culturii Latene geto-dace la Dunărea de jos*, în *Materiale*, IV, 1957, p. 281—313.

Aşa cum menţionam în partea de început a acestei prezentări, în cuprinsul materialului ceramic de la Alexandria se pot observa, în mod clar, forme ale epocii primului fier, caracteristic regiunilor noastre. Vasele mari de formă cilindrică sau bitronconică, alături de străchinile cu fundul concav, specifice hallstatt-ului nord-dunărean reprezintă vechiul fond local, lingă care vor apărea elemente culturale cu forme şi caractere deosebite. Acestea constituie noul născut din îmbinarea vechii tradiţii cu elementele de influenţă venite dinafară. Aportul străin prezent în grupa culturală de la Alexandria, trădează o influenţă grecească indirectă, transmisă şi transformată de tracii sudici. Folosirea roţii olarului, pasta fină de culoare cenuşie sau portocalie, ca şi unele forme, folosite la confecţionarea unei părţi din olăria găsită la Alexandria, formează aspectul nou, ce deschide drumul celei de-a doua epoci a fierului în Dacia şi unde influenţa greco-tracică joacă un rol de seamă. Nu credem că se poate admite o influenţă elenă directă la această dată în regiunea la care ne referim, pe motive pe care le găsim întemeiate. În primul rând constatăm că numeroase aspecte ale noului grup cultural sînt frecvent întîlnite în descoperiri din dreapta Dunării, cu care se leagă, reprezentînd, pare-se, o unitate culturală şi etnică. Tracii sudici, cu o viaţă economică şi socială mai dezvoltată, ajung să cunoască mai devreme formele celui de-al doilea fier şi totodată să-şi însuşească direct şi într-o măsură mai mare influenţa grecească, pe care o transmit treptat şi în direcţia nordică. În al doilea rând, am văzut că în complexul de la Alexandria nu s-a găsit nici un obiect sau fragment ceramic specific grecesc. Acestea vor începe să apară în aceste regiuni destul de sporadic, abia la sfîrşitul sec. V sau începutul sec. IV î.e.m., cunoscute nouă prin descoperirile de la Coţofenii din Dos¹, Tei—Bucureşti² şi Zimnicea, în Muntenia, precum şi cele de la Frumuşiţa³, sudul Moldovei. Dar nici în aceste cazuri nu avem certitudinea unor legături directe cu megustorii greci, deoarece nu este obligatoriu ca elementele de cultură elenă să fie neapărat aduse şi vehiculate numai de greci.

Prezenţa în plin mediu traco-getic, încă din prima jumătate a sec. V î.e.n. a unui început de Latène, cu ceramică lucrată cu roata, şi nu în apropierea coloniilor greceşti, unde este vorba de o zonă cu influenţă directă şi puternică a unor forme de cultură mult avansată, cum ar fi de aşteptat, pare destul de stranie. Explicaţia acestui ciudat fenomen nu pare a fi de nedesluşit. Multă vreme numeroşi cercetători au vorbit şi vorbesc încă despre o influenţă elenă asupra dezvoltării societăţii geto-dace din zona învecinată. De fiecare dată s-au luat în consideraţie fie numai documentele greceşti găsite în mediul băştinaş, fie argumente puţin convingătoare. Uneori s-a procedat chiar empiric. Niciodată însă nu s-au găsit elemente culturale de prim ordin prin care să se dovedească procesul de dezvoltare rapidă a triburilor geto-dace din Dobrogea sub imboldul influenţei cetăţilor vest-pontice. În ciuda lipsei acestei baze documentare, procesul amintit nu poate fi contestat.

O primă explicaţie constă, după părerea noastră, în faptul că se pun pe seama grecilor multe din realizările culturale întîlnite în această regiune. Amintim, de pildă, împrejurarea că seria ceramicii cenuşii, lucrate cu roata,

¹ I. Nestor, *Der Stand der Vorgeschichtsforschung in Rumänien*, în 22 *BerRGK*, 1933, p. 157 şi 162, pl. 19/8.

² Cf. I. Nestor, *op. cit.*, p. 162, pl. 19/4.

³ *SCIV*, I, 1, 1950, p. 65.

găsită în preajma coloniilor grecești, în așezări cu caracter etnic autohton, atît la noi, cît mai ales în R. P. Bulgaria, sînt prezentate în totalitatea lor ca fiind produse de origine grecească. Era și este încă greu să se judece lucrurile altfel. Cu toate acestea, descoperirea la Alexandria a unor tipuri de vase (străchini) identice ca formă și tehnică cu cele găsite în așezarea de la Tariverde, împreună cu produse grecești și locale hallstattiene, pune problema dacă o parte din aceste produse nu reprezintă totuși o lucrare a localnicilor, din momentul în care ele apar și în complexe, cum e cazul de față, unde elementele de cultură specific grecești sînt absente cu desăvîrșire. Chiar dacă nu putem da un răspuns concludent în acest sens, problema pusă ca atare rămîne și urmează ca în cercetările viitoare să se urmărească și să fie luată în considerație.

O a doua explicație, care nu contravine celei precedente, își are semnificația ei aparte. Vorbind de zona imediată a coloniilor unde produsele grecești abundă, aduse aci nu pentru necesitățile grecilor, ci pentru a fi schimbate pe produse ale băștinașilor, are loc un proces destul de firesc în care populația locală, dornică să aibă fabricate grecești, superioare ca tehnică și execuție artistică, își procură, după posibilități, cît mai multe produse de import. Cantitățile mari de fabricate grecești, ceramice în primul rînd, ajung să îndeustuleze nevoile locale și să nu facă simțită lipsa unor produse proprii noi, mai puțin atrăgătoare și poate mai greu de lucrat. Numai așa credem că vom putea explica marele număr de vase grecești din așezarea de la Tariverde, alături de care se găsesc și produse locale de tradiții mai vechi. O atare explicație ar putea servi drept criteriu în a stabili și caracterul etnic al stațiunii de la Tariverde, unde va trebui să vedem și să găsim o populație, în care elementul băștinaș să fie precumpănitor.

Adoptînd dar o asemenea ipoteză a lipsei elementelor de cultură avansată cu caracter băștinaș în regiunea imediat învecinată coloniilor vest-pontice vom putea înțelege de ce acestea apar în plin mediu băștinaș, departe de lumea greacă, la Alexandria, Grojdibod, Hotărani¹, iar mai tîrziu la Zimnicea și în cimitirele din Dobrogea de la Satu Nou² și Murighiol³, acolo unde nevoia unor produse noi nu poate fi suplinită de sporadicele urme grecești.

Descoperirea unui grup cultural nou și deosebit față de aspectul general al fazei de sfîrșit a primei epoci a fierului din cîmpia Dunării dă totuși naștere la unele nedumeriri. De exemplu cercetările arheologice din ultimii ani din țara noastră n-au scos la iveală și alte așezări de acest fel. Este posibil ca această situație să se datoreze numai unei simple întîmplări și că cercetările viitoare vor spori numărul unor asemenea descoperiri. De altfel, dacă ținem seama și de descoperirile întîmplătoare de la Grojdibod și Hotărani, ca și de cele cîteva indicii din necropola de la Gogoșu, putem vedea cum în jurul acestui

¹ Vase de tipul celor de la Alexandria se află în colecția Gh. Georgescu-Corabia și în Muzeul Regional al Olteniei din Craiova, cf. D. Berciu, *op. cit.*, p. 303.

² În toamna anului 1958 pe teritoriul localității Satu Nou, Dobrogea de sud, s-a descoperit un cimitir dacic din sec. V — IV î.e.n. cu ceramică locală de tip hallstattian, vase cenușii lucrate cu roata și ceramică grecească. Săpăturile de salvare au fost întreprinse de B. Mitrea și C. Preda.

³ La Murighiol-Dobrogea de nord, s-a descoperit un cimitir dacic de aceeași factură și cu același material ca și la Satu Nou. Rezultatul săpăturilor făcute de Exspectatus Bujor sînt publicate în *SCIV*, V, 3 — 4, 1955, p. 571 — 579.

complex încep să se grupeze și alte puncte cu materiale similare. Toate acestea însă se leagă strâns cu formele de cultură ale sec. V î.e.n. din sudul Dunării. Aceasta ar putea dovedi existența unei unități culturale și etnice a zonei nord-dunărene cu cea locuită de tracii sudici. Momentul în care se plasează aceste vestigii arheologice coincide cu perioada formării statului odrizilor, sub Teres și probabil și cu faza lui de înflorire din vremea cunoscutului rege Sitalkes¹. O formație statală puternică și întinsă, ca aceea a odrizilor, presupune existența nu numai a unei unități politice, ci și a uneia economice și culturale. Extinderea granițelor statului respectiv pînă la Dunăre, în cuprinsul cărora vor intra și unele triburi getice de la nord de Haemus², va face ca formele culturale specifice acestei regiuni să se răspîndească în tot cuprinsul regatului, influențînd astfel, direct și puternic, populația traco-getică de pe celălalt mal al Dunării.

S-ar putea lua eventual în considerație și ideea pătrunderii în această zonă a vreunui trib tracic din sud. Chiar dacă am accepta și o atare ipoteză, concluziile asupra cărora ne-am oprit nu ar putea suferi modificări, dacă ținem seama de faptul că avem de a face cu o populație înrudită nu numai etnic ci și cultural cu cea din nordul Dunării. De asemenea trebuie să admitem că populația respectivă, în cazul că o socotim ca fiind imigrată, nu a adus cu sine ceramica descoperită la Alexandria, ci că ea a fost lucrată pe loc. În acest caz produsele respective le considerăm ca fiind locale și atunci trebuie tratate ca atare.

Fără să excludem această eventualitate de imigrare, ținem să relevăm totuși faptul că așezarea noastră se află la o distanță relativ mare de Dunăre și că unele elemente de cultură din rîndul descoperirilor de la Alexandria au, așa cum am specificat deja, legături genetice strînse cu o seamă de culturi hallstattiene din cîmpia munteană.

Prin natura și specificul lui, acest complex arheologic ne dă posibilitatea să privim într-o nouă lumină problema provenienței roții olarului și data la care ea este cunoscută pentru prima dată în țara noastră. Documentarea arheologică de pînă acum lasă să se întrevadă că folosirea roții olarului în Dacia nu este mai veche de sec. IV î.e.n. Era aproape unanim recunoscut că meritul de a o fi adus pentru prima oară și de a o fi răspîndit în regiunile locuite de geto-daci revine triburilor celtice aflate în migrație. Numeroasele fragmente ceramice lucrate cu roata în așezarea de la Alexandria, ca și considerațiile făcute pe marginea acestora ne îngăduie să stabilim că roata olarului provine din sud de la greci, prin intermediul tracilor și că ea începe să fie folosită de unele triburi geto-dace încă din prima jumătate a sec. V î.e.n., dacă nu chiar și mai devreme, prin urmare mult mai înainte de venirea celților. Trebuie să precizăm totuși că la această dată nu poate fi vorba decît de folosirea roții olarului pe o scară redusă și numai în regiunea din vecinătatea Dunării. De aceea urmează ca celților să le atribuim meritul de a o fi adus și răspîndit mai ales în regiunile nordice ale Daciei, începînd cu sfîrșitul sec. IV și cu primele decenii ale sec. III î.e.n.

Rezumînd dar considerațiile de ordin mai general, cuprinse în paginile de mai sus, se poate spune că descoperirile de pe dealul viilor, din partea de nord a Alexandriei, scot în evidență un nou grup cultural, unde apar îmbinate

¹ R. Vulpe, *Histoire ancienne de la Dobroudja*, București, 1938, p. 53.

² Herodot, IV, 80; cf. R. Vulpe, *op. cit.*

elemente de sfârșit ale primei epoci a fierului, cu cele care fac începutul clar și destul de timpuriu al celei de-a doua vîrste a fierului în Dacia. Totodată se rezolvă, fie și parțial, problema originii culturii Latene din cîmpia munteană, care are la bază fondul local hallstattian, pe care se grefează elementele de cultură greco-tracică. În felul acesta credem că s-a adăugat o nouă verigă, destul de importantă, pentru lămurirea și cunoașterea culturii și istoriei populației geto-dace dintre Carpați și Dunăre.

CONSTANTIN PREDA

НАХОДКИ В АЛЕКСАНДРИИ, НОВЫЙ ВИД НАЧАЛА ЛАТЕНСКОГО ПЕРИОДА В ДАКИИ

РЕЗЮМЕ

Близ гор. Александрии (Бухарестская обл.) найдено большое поселение железного века. При раскопках, проводившихся в 1957 и 1958 гг., были вскрыты три землянки, в которых содержались многочисленные обломки керамики. Находки позволяют выделить две группы сосудов: ручной работы (рис. 1/1—5 и рис. 2/1—3, 7, 9, 10, 12) и сработанных на кругу, число которых преобладает (рис. 2/4—6, 8, 11). Керамика, аналогичная первой, была найдена в позднегалыштатских культурах валашской равнины, а керамика, аналогичная второй, — в могильниках и на поселениях южнодунайской области, где подобные сосуды встречаются вместе с греческой керамикой V в. до н.э.

Наряду с керамикой были обнаружены три бронзовые фибулы типа Глассинак (рис. 3), известные на севере и западе Балкан. Они встречаются также между Дунаем и Карпатами и появляются в археологических комплексах VI в. до н.э.

Сведения, полученные в результате изучения фрагментов керамики, а также хронологические данные, установленные на основе исследования трех фибул, позволяют датировать поселение в Александрии первой половиной V в. до н.э.

Обнаруженный в Александрии археологический материал представляет собой новую культуру северо-дунайского района, являющуюся переходом от первой ко второй эпохе железного века. В Александрии характерно сочетание элементов позднегалыштатской культуры с очень ранними, но очевидными, элементами второго периода железного века в Дакии.

В связи с этим отмечается, что в начале латенская культура в зоне между Дунаем и Карпатами появилась и развивалась на местном галыштатском фоне, к которому примешалось сильное греческое влияние, оказанное фракийцами. Аналогии, проведенные между археологическим материалом из Александрии и находками в НР Болгария, доказывают, что в V в. до н.э. на обоих побережьях Дуная развивалась единая культура. В ее распространении и унификации большую роль сыграло государство одризов, возглавленное Тересом и Ситалкисом.

Находка, о которой говорится выше, проливает свет на вопрос о распространении гончарного круга в Дакии. Можно сказать, что в Дунайской равнине его частично использовали уже в V в. до н.э., позаимствовав у греков. С приходом кельтов гончарный круг распространяется и внедряется во всех областях Дакии.

ОБЪЯСНЕНИЕ РИСУНКОВ

Рис. 1. — Александрия. Найденные в землянках фрагменты керамики: 1—5, ручная керамика; 6—14, керамика, сработанная на кругу.

Рис. 2. — Найденная в землянках керамика: 1—3, 7, 9, 10, 12, сосуды, сработанные вручную; 4—6, 8, 11, сосуды, выделанные на кругу.

Рис. 3. — Найденные в землянках бронзовые фибулы.

UN NOUVEL ASPECT DE LA CIVILISATION LA TÈNE EN DACIE (LES DÉCOUVERTES D'ALEXANDRIA)

RÉSUMÉ

Un important établissement de l'âge du fer a été découvert à proximité de la ville d'Alexandria (région de Bucarest). Les fouilles effectuées en 1957 et 1958 ont dégagé trois fonds de cabanes qui ont livré de nombreux restes céramiques. Parmi ceux-ci on a constaté la présence d'un groupe de vases faits à la main (fig. 1/1—5 et 2/1—3, 7, 9, 10, 12) et d'un autre, prédominant, travaillé au tour (fig. 2/4—6, 8, 11). En ce qui concerne la céramique faite à la main, on a trouvé des analogies dans les civilisations datant de la dernière période de Hallstatt de la plaine valaque; de même, pour la céramique travaillée au tour, dans des stations et des nécropoles du sud du Danube, où des vases semblables se rencontrent à côté de la céramique grecque du Ve siècle avant notre ère.

Outre la céramique, sont également apparues trois fibules en bronze, du type Glasina (fig. 3), connues dans les régions septentrionale et occidentale des Balkans, mais aussi dans la région située entre le Danube et les Carpates et dans les complexes archéologiques du VIe siècle avant notre ère.

Tenant compte aussi bien des données fournies par l'étude de la céramique que des indications chronologiques livrées par ces trois fibules, la station d'Alexandria peut être datée de la première moitié du Ve siècle avant notre ère.

Le matériel archéologique découvert à Alexandria représente un nouvel aspect culturel de la région du nord du Danube; il fait le passage de la première à la deuxième période de l'âge du fer. Les éléments de la dernière phase hallstattienne et ceux qui marquent le commencement, de très bonne heure mais assez nettement, du second âge du fer en Dacie, s'y côtoient.

On a constaté, à cette occasion, que les débuts de la civilisation La Tène dans la zone comprise entre le Danube et les Carpates ont pris naissance et se sont développés sur un fond hallstattien local, auquel s'est ajoutée une puissante

influence grecque ayant passé par la filière thrace. Les ressemblances entre le matériel archéologique d'Alexandria et celui trouvé en Bulgarie peuvent servir d'argument pour prouver le développement d'une civilisation unitaire, sur les deux rives du Danube, au Ve siècle avant notre ère. L'Etat des Odryses, conduit par Térés et Sitalcès, a joué un rôle important dans l'extension et l'unification de cette civilisation.

Les découvertes d'Alexandria posent sous un jour nouveau la date de l'introduction du tour de potier en Dacie. C'est ainsi que l'on peut dire qu'il commença à être sporadiquement utilisé dans la plaine danubienne dès le Ve siècle avant notre ère et qu'il fut emprunté aux Grecs. Avec l'arrivée des Celtes, le tour du potier se répandit et acquit droit de cité dans toutes les contrées de la Dacie.

EXPLICATION DES FIGURES

Fig. 1. — *Alexandria*. Fragments céramiques trouvés dans des fonds de cabanes: 1—5, céramique travaillée à la main; 6—14, céramique faite au tour.

Fig. 2. — Céramique découverte dans des fonds de cabanes: 1—3, 7, 9, 10, 12, vases exécutés à la main; 4—6, 8, 11, vases façonnés au tour.

Fig. 3. — Fibules en bronze trouvées dans des fonds de cabanes.
